

ВІДГУК

офіційного опонента, доктора юридичних наук, професора Бисаги Юрія Михайловича на дисертацію Гараджасва Джейхуна Ясін огли на тему «Конституційний Суд Азербайджанської Республіки: теорія та практика», поданої на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.02 – конституційне право; муніципальне право

Дисертаційне дослідження Джейхуна Ясін огли Гараджасва на тему «Конституційний Суд Азербайджанської Республіки: теорія та практика» присвячене проблемам, актуальним як з точки зору конституційно-правової теорії, так і практики державного будівництва. По-перше, наразі в Україні активізувались процеси реформування конституційного правосуддя. По-друге, частиною цього реформування є впровадження конституційної скарги, а захист прав і свобод завжди залишається тією сферою, удосконалювати яку демократичні держави не перестають. По-третє, в Україні з огляду на тоталітарне минуле, проблематика конституційного правосуддя розробляється вельми нещодавно. З огляду на це досвід формування та функціонування органу конституційного правосуддя в одній з колишніх республік СРСР – Азербайджанській Республіці – є не тільки цікавим для ознайомлення, але й корисним з точки зору його можливого запозичення в Україні.

Характеризуючи актуальність обраної теми для Азербайджану, автор цілком вірно звернув увагу на те, що «комплексні монографічні дослідження конституційного статусу Конституційного Суду АР відсутні не тільки в україномовній і російськомовній, але й в азербайджаномовній літературі. Науковими працями, в яких порушено окремі питання формування і функціонування Конституційного Суду АР, є: монографія Ф.С. Абдуллаєва «Правові позиції Конституційного Суду Азербайджанської Республіки (1998–2012 роки)» (м. Баку, 2012 р.) і його дисертація на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук на тему «Теоретичні і практичні проблеми конституційного провадження в Азербайджанській Республіці» (м. Баку, 2001 р.), дисертації Х.І. Ф. Гаджиева на тему «Тлумачення норм Конституції і закону конституційними судами: на прикладі Азербайджанської Республіки і Російської Федерації» (м. Москва, 2001 р.), Т.Б. Ейнуллаєва на тему «Місце постанов Конституційного Суду Азербайджанської Республіки в правовій системі Азербайджану (питання теорії і практики)» (м. Баку, 2010 р.) тощо. Однак конституційний статус Конституційного Суду АР до тепер не став предметом наукового аналізу на монографічному рівні» (с. 6). У зв'язку з

цим практичне значення дисертації підвищується, про що свідчать і долучені до дисертаційного дослідження акти впровадження у практичну діяльність основних наукових розробок автора. Важливим є й те, що авторські напрацювання, узагальнені у вигляді теоретичних концепцій, що знайшли своє відображення у нормотворчих пропозиціях, стосуються Конституції Азербайджанської Республіки, Закону Азербайджанської Республіки «Про Конституційний Суд».

Про актуальність дисертаційного дослідження Д.Я. Гараджаєва свідчить і те, що воно виконано в рамках: науково-дослідної теми кафедри конституційного права «Конституційна реформа та модернізація в умовах інтеграційного розвитку України», що пов'язана з планом наукових досліджень Національного університету «Одеська юридична академія» на 2016–2020 рр. «Стратегія інтеграційного розвитку України: правовий та культурний вимір» (державний реєстраційний номер 0116U001842); науково-дослідної теми кафедри конституційного права «Конституційна модернізація та реформування в Україні», що пов'язана з планом наукових досліджень Національного університету «Одеська юридична академія» на 2011–2015 рр. «Теоретичні та практичні проблеми забезпечення сталого розвитку української державності та права» (державний реєстраційний номер 0110U000671); науково-дослідної теми кафедри конституційного права «Конституційна модернізація та реформування в Україні», що пов'язана з планом наукових досліджень Одеської національної юридичної академії на 2006–2010 рр. «Традиції та новації у сучасній українській державності і правовому житті» (державний реєстраційний номер 0106U004970).

Д.Я. Гараджаєв обрав об'єктом свого дослідження конституційний контроль в Азербайджанській Республіці, а предметом – Конституційний Суд Азербайджанської Республіки: теорію та практику. На підставі цього визначено, що мета роботи полягає у характеристиці конституційного статусу Конституційного Суду АР і виявленні перспектив його вдосконалення на підставі вивчення досвіду Суду ЄС в частині здійснення ним конституційного контролю.

З урахуванням об'єкту і предмету дослідження для досягнення його мети, автор сформулював 13 дослідницьких задач, що й обумовили структуру роботи та надали можливість дійти системних висновків при визначенні результатів і обґрунтуванні низки нових положень, які мають важливе значення для науки і практики конституційного права.

Структура дисертації, яка характеризується цілісністю й логічною послідовністю, свідчить про системність представленого дослідження.

У першому розділі автор характеризує методологію дослідження Конституційного Суду Азербайджанської Республіки (далі – АР) і перспектив застосування досвіду Суду Європейського Союзу (далі – ЄС) для його вдосконалення. Слід підкреслити, що автор приділив значну увагу застосуванню порівняльного методу у конституційному праві, а також порівнюваності таких об'єктів, як Конституційний Суд АР та Суд ЄС (у частині здійснення ним конституційного правосуддя). Застосовані в процесі проведення дослідження методи наукового пізнання надали автору можливість дійти системних висновків при визначенні результатів і обґрунтуванні низки нових положень, які мають важливе значення для конституційно-правової науки і практики сучасного державотворення. Також у першому розділі викладено авторську характеристику історії конституційного розвитку АР і становлення Конституційного Суду АР, історії конституційного розвитку Європейського Союзу і становлення Суду ЄС.

У другому розділі автор звертається до теоретичних основ дослідження Конституційного Суду АР і перспектив застосування досвіду Суду ЄС. Це знаходить свій прояв у наданні огляду історіографії конституційно-правових досліджень Конституційного Суду АР і Суду ЄС, у викладенні концептуальних підходів до дослідження Конституційного Суду АР (Д.Я. Гараджаєв робить це шляхом ґрунтовного аналізу конституційного статусу аналізованого органу). Особливо слід відмітити звернення автора до визначення місця Конституційного Суду АР у системі органів публічної влади, яке автор вважає предстатусним елементом, визначитись з яким необхідно до проведення аналізу конституційного статусу досліджуваного органу.

Розділи з третього по п'ятий присвячено характеристиці окремих груп елементів конституційного статусу Конституційного Суду АР. Кожен з цих розділів містить по підрозділу, присвяченому кожному з елементів конституційного статусу Конституційного Суду АР, та завершується оглядом перспектив застосування досвіду Суду ЄС у частині здійснення ним конституційного правосуддя, для подальшого удосконалення формування та функціонування Конституційного Суду АР.

Так, у третьому розділі авторська увага охоплює ті елементи конституційного статусу Конституційного Суду Азербайджанської Республіки, які пов'язані з його формуванням: кваліфікаційні вимоги до кандидатів на посади суддів Конституційного Суду та порядок формування Конституційного Суду. У цьому розділі привертає увагу ґрунтовний аналіз автором необхідності заміни строкового знаходження на посаді суддів органу

конституційного контролю АР на позиттєве призначення, що, однак, не є запозиченням досвіду Суду ЄС. Слід всіляко вітати критичний підхід Д.Я. Гараджаєва до застосування досвіду Суду ЄС для подальшого удосконалення конституційного статусу Конституційного Суду АР: він пропонує запозичення цього досвіду лише якщо вважає, що це буде відповідати потребам єдиного органу конституційної юрисдикції в АР, не намагаючись механічно «перенести» усі аспекти формування та функціонування Суду ЄС у практику Конституційного Суду АР.

У четвертому розділі автором проаналізовані елементи конституційного статусу Конституційного Суду АР, пов'язані з його внутрішньою організацією. Незважаючи на те, що Д.Я. Гараджаєв доволі традиційно підійшов до структурування цього розділу, присвятивши один підрозділ правовому статусу суддів Конституційного Суду АР, а другий – структурі досліджуваного органу, інноваційність висновків та пропозицій Розділу 4 не викликає зауважень.

Останній, п'ятий розділ дисертаційного дослідження присвячено характеристиці елементів конституційного статусу Конституційного Суду АР, пов'язаних з організацією його діяльності, а саме: функціям і компетенції досліджуваного органу, організації його роботи та юридичній силі його рішень. Слід підкреслити, що юридична сила рішень Конституційного Суду АР охарактеризована автором з точки зору практика – судді цього органу конституційного правосуддя, що підвищує теоретичну та практичну значущість викладеного у відповідному підрозділі матеріалу.

Вищезазначене свідчить про логічну послідовність дисертаційного дослідження Д.Я. Гараджаєва, застосування в процесі дослідницької роботи принципу викладу матеріалу від загального до конкретного.

Усі розділи, підрозділи та інші структурні частини роботи підпорядковані одній, чітко визначеній меті, що деталізується конкретними задачами, які поставила перед собою автор.

Структура роботи відповідає меті та задачам дослідження, дозволяє здійснити теоретичне узагальнення і вирішення наукової проблеми, яка полягає у вдосконаленні організації та діяльності Конституційного Суду Азербайджанської Республіки.

Результатам дисертаційного дослідження Д.Я. Гараджаєва притаманний належний рівень науковї новизни, при цьому положення з різним ступенем наукової новизни містяться в кожному з розділів дисертації.

Переходячи до оцінки новизни викладених у дисертації основних положень, а також висновків та пропозицій слід відзначити, що у дослідженні автор поставив перед собою нерозроблені раніше задачі,

розв'язання яких дозволило одержати нові наукові результати і виробити ряд пропозицій. Автором на основі опрацювання значного обсягу наукового та практичного матеріалу сформульовано низку висновків, які мають наукову новизну та належним чином обґрунтовані.

Зокрема, наукову та практичну новизну мають такі висновки та пропозиції Д.Я. Гараджаєва, як:

- подальший розвиток пропозиції іменувати Конституційний Суд АР не «вищим», а «єдиним» органом конституційної юрисдикції в державі;

- удосконалення положення про те, що на теперішній час щодо ЄС передчасно говорити про реалізацію принципу поділу влади, використаного суверенними державами; система органів ЄС будується з урахуванням принципу інституціонального балансу;

- аргументація про недоцільність застосування класифікації повноважень органів конституційного контролю в залежності від їх важливості на основні й додаткові до повноважень Конституційного Суду АР з урахуванням надзвичайної важливості кожного з повноважень;

- формулювання визначень поняття «конституційний статус Конституційного Суду АР»;

- розроблення методології проведення комплексного конституційно-порівняльного дослідження національного органу конституційного контролю (на прикладі Конституційного Суду АР) із Судом ЄС у частині формування і діяльності цього наднаціонального судового органу при здійсненні конституційного контролю; інші.

Отримані під час написання дисертаційної роботи висновки є обґрунтованими, сформульовані положення базуються на вагомому емпіричному матеріалі. Опрацьована значна кількість наукових робіт з обраної теми, а також великий масив нормативно-правових джерел, що забезпечило високий науковий рівень даного дисертаційного дослідження.

Практичне значення одержаних Д.Я. Гараджаєвим результатів визначається їх спрямованістю на розв'язання актуальних проблем конституційного права. Зокрема, вони можуть бути використані у науково-дослідній сфері (наприклад, при подальшому вивченні конституційного статусу Конституційного Суду АР зокрема й органів конституційного контролю в цілому); у нормотворчій сфері (наприклад, у процесі подальшого вдосконалення нормативно-правових актів АР, норми яких використовуються для регламентації формування і функціонування Конституційного Суду АР); у правозастосовній сфері (наприклад, при запозиченні АР кращого досвіду здійснення конституційного контролю держав-членів ЄС, що вже знайшов своє застосування на наднаціональному

рівні при регламентації формування й організації роботи Суду ЄС у частині здійснення ним повноважень у сфері конституційного контролю); у навчальному процесі (наприклад, при підготовці підручників, посібників, інших навчально-методичних матеріалів із дисциплін «Конституційний процес», «Конституційне право зарубіжних країн», інших).

Водночас, як і будь-яке інше дисертаційне дослідження, робота Д.Я. Гараджаєва містить окремі дискусійні положення, які можуть стати підґрунтям для виокремлення деяких побажань чи запитань.

1. Безперечно, слід погодитись з висновком про те, що «навіть чи справедливо вести мову про те, що деякі повноваження [конституційного суду] важливіше інших» і про недоцільність виділення «основних» і «додаткових» повноважень суду.

Підставою для класифікації аналізованих груп повноважень в дисертації запропоновано вважати суб'єкта, уповноваженого приймати до провадження відповідні запити, звернення або скарги (стор. 327 та подальші). Однак, не зазначено, які конкретно групи повноважень можна виділити на підставі зазначеного критерію.

2. Слід зазначити, що розуміння автором компетенції тільки через повноваження та предмети відання (підрозділ 5.1) не є загальноприйнятим – адже можливим є включення до категорії компетенції також і територіальної ознаки. Тому слід конкретизувати авторський підхід до цієї проблематики.

3. У підрозділі 4.3. автор наголошує на доцільності запозичення досвіду Суду ЄС у частині залучення до розгляду справ в Конституційному Суді АР генеральних адвокатів. Ця пропозиція є доволі обґрунтованою та системно сформульованою, проте при ознайомленні з нею виникають такі додаткові запитання до автора:

- чи існують наразі органи конституційного правосуддя, що функціонують за європейською моделлю, та застосовують генеральних адвокатів при розгляді справ?

- які саме справи автор вважає такими, що не потребують участі генеральних адвокатів? Виходячи з викладеної у наступному підрозділі дисертації тези про те, що у Конституційного Суду АР зокрема та у конституційних судів у цілому немає «основних» та «додаткових» повноважень, усі повноваження є однаково важливими, - це незрозуміло.

4. В результаті розгляду підходів до класифікації функцій конституційних судів автор монографії «з урахуванням повноважень Конституційного Суду АР, класифікуючи його функції за змістом» відносить до них: контрольну, інтерпретаційні, арбітражну, правозахисну і церемоніальну функції.

Підтримуючи в цілому такий підхід, необхідно позначити дискусійність виділення церемоніальною функції як такої. Загальновідомо, що функціями органів є основні напрямки його діяльності, які відображають його сутність і призначення. Простіше кажучи, функції органу дозволяють назвати, для чого створений той чи інший орган. У зв'язку з цим, виділення церемоніальної функції як окремої є спірним, тому що конституційний суд як орган конституційної юрисдикції створений для інших конкретних цілей.

Можливо, з огляду на характер діяльності суду, варто було б вести мову про церемоніальний характер при реалізації деяких функцій, про участь Конституційного Суду в церемоніальних процедурах і т.д. Однак при більш детальної аргументації автором пропозиції про виділення такої функції, ймовірно, з ним слід погодитися.

Продовжуючи аналіз авторських напрацювань щодо функцій Конституційного Суду АР, слід зазначити, що необхідним вбачається конкретизувати в тексті дисертації, яким конкретним повноваженням (нормам Конституції) відповідає та чи інша функція.

5. Підрозділ 2.1 дисертаційного дослідження має назву «Історіографія конституційно-правових досліджень Конституційного Суду Азербайджанської Республіки та Суду Європейського Союзу». Проте, у цьому підрозділі Д.Я. Гараджаєв характеризує не тільки праці фахівців з конституційного права. Так, П.О. Недбайло є фахівцем з теорії держави та права, а Я.П. Андрієнко, Т.В. Комарова, М.В. Кривова, К.В. Ентін - фахівцями з міжнародного права. Текст цього підрозділу є логічним та послідовним, у зв'язку з чим при здійсненні подальшої наукової роботи рекомендується більш ретельно формулювати назви структурних частин досліджень.

Зазначені зауваження та побажання є дискусійними та рекомендаційними і в цілому не впливають на загальну високу позитивну оцінку дисертаційного дослідження Д.Я. Гараджаєва. Дисертаційне дослідження виконано здобувачем самостійно, всі сформульовані в ньому положення та висновки обґрунтовані на базі особистих досліджень автора. Опубліковані Д.Я. Гараджаєвим наукові праці повністю репрезентують зміст наукових положень, висновків та рекомендацій, сформульованих у даному дисертаційному дослідженні. Повторів положень дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук Д.Я. Гараджаєва у тексті його дисертації на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук не виявлено.

Автореферат дисертації Д.Я. Гараджаєва повно та адекватно відтворює основні положення та висновки дисертації, текст автореферату на українській мові співпадає з російським текстом відповідних частин

дисертації. І дисертація, і її автореферат виконані з дотриманням вимог сучасного ділового мовлення.

За актуальністю, ступенем новизни, обґрунтованістю та достовірністю, науковою і практичною значущістю отриманих результатів, повнотою їх викладення в опублікованих автором наукових працях, а також за оформленням дисертація відповідає вимогам, що висуваються до дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук і встановлені у Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року № 567, а також основним вимогам чинного законодавства щодо дисертацій та авторефератів дисертацій.

На підставі вищевикладеного вважаю, що дисертація «Конституційний Суд Азербайджанської Республіки: теорія та практика» є завершеною кваліфікаційною науковою працею, в якій отримано нові теоретично обґрунтовані результати, що в сукупності розв'язують важливу наукову проблему, що полягає у вдосконаленні організації та діяльності Конституційного Суду Азербайджанської Республіки. А автор дисертації – Гараджаєв Джейхун Ясін огли за результатами і на підставі публічного захисту в установленому порядку, заслуговує на присудження наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.02 – конституційне право; муніципальне право.

Офіційний опонент:

Д.ю.н., професор,
Заслужений юрист України,
завідувач кафедри конституційного права
та порівняльного правознавства
Ужгородського національного університету

Бисага Ю.М.

Підпис Д.ю.н., професора Бисаги Ю.М. завідувач

Підпис професора [незрозуміло] педагогічної ради [незрозуміло]

